

ПЕТЪР ВЕЛЧЕВ
РИЛКЕ

chitanka.info

Самото име на австрийския поет Райнер Мария Рилке е вече един стих. Това, което други автори постигат, измисляйки си озвучени от алитерации псевдоними, Рилке притежава, тъй да се каже, по рождение, чрез собственото си фамилно име. По рождение получава той и свещеното призвание на поет, дарбата да превръща в изкуство всичко, до което се докосне. В речта си в Мюнхен, през февруари 1927, по повод смъртта на Рилке писателят Стефан Цвайг казва: „Райнер Мария Рилке беше поет по всяко време и винаги. В неговия живот няма начало, когато това славно име да не му е принадлежало и светът да не го е чувствувал като поет. Детската ръка едва знаеше буквите, и вече пишеше стихове. Устните още не бяха засенени от мъх, и вече изговаряха музика... И дълго преди формата на собственото тяло да бъде завършена, духовният творец бе достигнал съвършенство на формите.“ Някога Горки беше нарекъл Есенин „инструмент за поезия“ и това определение напълно подхожда за художници от типа на Рилке. Всеки факт от биографията на поета, духът и начинът му на живот, всичко, което съставя неговия *curriculum vitae*, намира пълен и като че непосредствен израз в творчеството му.

Огромната част от неговите произведения (дори такива, които изглеждат най-далеч от какъвто и да е конкретен случай) са вдъхновени от някакъв допир с „материалната“ действителност. Разбира се, това не са фотографски копия, нито описания, а най-фина духовна квинтесенция на битието. В душата на поета като в лабораторията на алхимик елементите на сетивното възприятие влизат в най-различни съчетания, вещите се превръщат в обобщения, истината за конкретното става истина за вечното, за човека изобщо. Поезията на Рилке е още едно потвърждение на мисълта, че всяко истинско творчество е автобиографично. И наистина, нима не е неведом начинът, по който впечатленията от пътуването в Египет през 1911 г. се трансформират в стихове от Деветата Дуинска елегия, създадена през 1922 г.? Кой би свързал песента на децата в манастирския параклис на Ронда (Южна Испания), която Рилке слуша през февруари 1913 г. с музиката на написания през февруари 1922 година ХХІ сонет от I част на „Сонети към Орфей“ — химн на радостта, пролетта и свободата? Нима някой би отгатнал (ако не бяха надписите под заглавията на стихотворенията), че такива философски творби като „Пантерата“, „Градината на папагалите“. „Газелата“ и др.

са родени само от наблюденията на един поет в Парижката зоологическа градина?

Преклонението на поезията пред живота е основен мотив в художественото верую на Рилке. Знаменателно е, че още първата му, юношеска стихосбирка носи заглавието „Живот и песни“ (1894), а в последната си поетична книга „Сонети към Орфей“ (1922) зрелият четиридесет и седем годишен майстор със същия сериозен, почти религиозно уверен тон заявява: „Песента е живот.“

Райнер Мария Рилке е роден в Прага на 4 декември 1875 г. в семейството на чиновник от железопътното ведомство. Макар и принадлежащ към говорещите немски език поданици на Австро-Унгарската империя, той още от най-ранно детство слуша напевните звуци на славянската реч и в първите му стихотворения се вплитат чешки думи. Тези стихове пресъздават пейзажа на старинна Прага с катедралата „Свети Вит“, Мала Страна, замъка „Храдчани“. След пет години, прекарани във военното училище, той учи известно време в Търговската академия в Линц, записва последователно философия, право и история на изкуството в университетите в Прага, Мюнхен и Берлин, но след това изоставя следването. Останалата част от живота му представлява непрекъснати пътувания в почти всички страни на Европа. В самата Австрия той пребивава само няколко месеца от живота си, посещава транзитно столицата Виена, почти не познава и не се интересува от австрийската литература. Рилке живее най-дълго време в Германия, Франция и Швейцария.

Диапазонът на творческата му дейност е огромен. Той пише стихове на немски, френски и руски език. Под перото му излизат около двадесет стихосбирки, един роман, драми, есета, писма, сборник разкази, стихотворения в проза, изкуствоведски монографии, преводи на творби от Петрарка, Луиза Лабе, Микеланджело, Елизабет Барет-Браунинг, Леопарди, Лермонтов, Верлен, Маларме, Андре Жид, на руския национален епос „Слово за похода на Игор“ и др.

Три нации, сякаш трите древногръцки Парки, предопределят духовната съдба на Рилке.

На Русия той дължи началото на своя път на художник, идейното си съзряване или както сам се изразява — корените на всичко, което е създал.

На Франция дължи романа „Записките на Малте Лауридс Бриге“, четири стихосбирки, писани на френски език, и книгата „Нови стихотворения“, която става етап в развитието на европейската поезия.

С Германия го свързва принадлежността му към развития в Бохемия клон на немската езикова култура, както и традициите на немската литература, в която след време заема мястото на един от най-значителните след Гьоте лирически поети.

Животът му е отдаден напълно и без остатък на изкуството. Поетът е мъченик на своята поезия. Стефан Цвайг, този неуморен летописец на духовните събития от първите десетилетия на нашия век, причислява Рилке към онова изчезващо племе от творци, които „не ламтяха за нищо от външния живот, не жадуваха за участието на широките маси, за достойнства, отличия или печалби, които не се стремяха към нищо друго освен в тихо, но страстно усърдие да свързват строфа след строфа, всеки ред свършен, пропит с музика, светец от багри, грейнал от образи“. Биографията на Рилке е хроника на странствуванията и делата на човек, чиято родина е целият свят. Той е наследил сякаш духа на Еразъм Ротердамски. Също както автора на „Възхвала на глупостта“, Рилке рано напуска родното си място, пътува непрекъснато, живее навсякъде в Европа като у дома си, общува с най-големите интелектуалци на своето време (между тях са Пол Валери, Огюст Роден, Ромен Ролан, Стефан Георге, Хуго фон Хофманстал, Елеонора Дузе, Лев Толстой, Иля Репин, Марина Цветаева). Последните години от живота си прекарва в Швейцария, в така наречения „Замък Мюзо“ — неголям старинен дом, който му подаряват неговите приятели и почитатели. Умира от левкемия в клиниката „Вал-Монт“ край брега на Женевското езеро на 29 декември 1926 година. Погребан е, според собственото си желание, в двора на малката църква в Рарон, сред Бернските Алпи.

Може би именно органичната връзка между живот и поезия у Рилке е в състояние да ни обясни обективно защо върху почвата на един неограничен от географски, политически и културни бариери човешки живот израства една поезия, надхвърляща тесните граници на нацията. И по-точно защо Рилке далеч не е само една от звездите в ярката плеяда от таланти, принадлежащи към така наречената пражко-германска школа — Франц Верфел, Густав Майринк, Франц Кафка, — но и един от най-големите европейски и световни поети на XX век.

Казано с други думи, не само жизнената, но и творческата съдба на поета носи белега на една универсалност, чиито единствени граници са мащабите на общочовешката духовна активност.

Започнал да пише през 90-те години на XIX век, Рилке издава няколко стихосбирки, издържани в духа на неоромантизма. Между тях изследователите обикновено отбелязват книгите: „Жертви на ларите“ (1895), „Увенчан от сънища“ (1896) „Пред Рождество“ (1897) и „На мен за празника“ (1899). Още тук откриваме характерните за Рилке теми, а също и виртуозния строеж на стиха. През 1899 г. Рилке под пресните впечатления от пътуване в Русия започва работа над стихосбирката „Часослов“. Той скъсва с предишните образци и обновява поетичния си език, като възвръща на словото онази конкретност, която романтизмът беше пренебрегнал. Лирическият герой на тази книга е руски монах, а самата книга е часослов, молитвеник. Поетът е избрал своеобразна форма за въплъщаване на естетическите си възгледи. За него бог е и брадат селянин, и градски пазач, и паднало от гнездото си птиче, и велика роза на бедността, и манастир, и съсед, и битка. Той не е нещо трансцендентно, а обект на мъчителни търсения и копнежи, той е творческата същност на всяка форма на живот. Зад образа на монаха се крие художникът, творецът — посредник между действителността и човека. Целта на неговите молитви е сливането на живота и изкуството. За тази книга на Рилке важат думите, които поетът споделя в края на живота си и които всъщност се отнасят за цялата му поезия. В писмо до В. Гулевич от ноември 1925 г. той пише: „Голяма грешка ще допусне оня, който подхожда към Елегиите и Сонетите с католически представи за смъртта, за отвъдния свят и вечността.“

Рилке се стреми да изгради един свят, в който вещите не са заместени със слова/а чувствата — със символи. На мястото на абстрактното раздвояване „обект — субект“ идва страстната жажда за сливане на собственото битие с битието на предмета. Също както у немския средновековен философ Майстер Екхарт за Рилке абсолютното начало не е извън живота, а е самият живот, състоящ се от безброй много вещи. Към тази пълнота и предел на битието се стреми лирическият герой на Рилке:

*Приближава часът, сякаш звук от метал
ме докосва и ясно звъни.
Аз потръпвам. Аз чувствам: сега бих успял
да извая летящите дни.
Този свят преди малко не беше роден
и животът бе спрял и бе тих.
Но с очи аз прегръщам нещата край мен
като нежен и влюбен жених.*

Стремежът да постигне същността на предметния свят става основна черта на естетиката на Рилке, а по-късно и на европейската поезия. Но ако в „Часослов“ преобладава все пак съзерцанието на вещта в нейната статичност, то в „Книга на образите“ (1902–1906) и особено в „Нови стихотворения“ (1907–1908) поетът насочва вниманието си към вътрешния ѝ строеж, стреми се да предаде нейната пластика. Затова динамичната връзка между вещи и човешки състояния понякога поражда необичайни съчетания от думи, името на предмета се обогатява с допълнителна семантика, а и самото преживяване става като че веществено. Рилке счита, че художникът твори красиви вещи. Самата творба е вещь и всъщност, осъществявайки по специфичен начин иманентните естетически потенци на всеки предмет от действителността, художникът най-пълно обхваща света. Задачата на изкуството не е да изразява, а да изобразява. Ще си позволя да цитирам онези прочути дванадесет стиха от „Реквием за граф Калкройт“, които се чувствуват задължени да цитират почти всички автори, разглеждащи естетическите възгледи на Рилке:

*... О, стара болест на поети,
които хленчат, вместо да разказват,
или обсъждат свой го чувство, вместо
да го рисуват; и все тъй се мамят,
че знаят що е скръб и що е радост
и че творбата им е затова —
да жали и да слави. Като болен,
чиято реч му служи да описва*

*страданията си — наместо сам
да се преобрази в могъщо слово,
както строителят на катедрали
се слива с немия, безчувствен камък.*

Затова не е чудно, че в сборника „Нови стихотворения“ мелодичната музикалност на стиха отстъпва на една сурова, почти скулптурна релефност. Словото престава да бъде напевно, посредством умело организиран звукопис то постига нови форми на изразителност. От друга страна, през този период Рилке се вдъхновява от дружбата си с Огюст Роден и е повлиян от скулптурния тип художествено мислене. В известен смисъл творческата личност на самия Роден е скритият лирически герой на „Нови стихотворения“. Той е майсторът-художник, заел мястото на монаха-летописец от „Часослов“.

В последното десетилетие на своя живот Рилке се прощава с много от илюзиите си за съдбата на човека в условията на стремителната дехуманизация на обществото. Той се чувства самотен, уморен дори от собствената си стихова виртуозност, която сякаш вече не съответствува на ритъма на реалния живот. Това проличава в неговите „Дуински елегии“. Поетът започва да ги пише през 1912 г. на Адриатическото крайбрежие, в замъка „Дуино“ — имение на неговата меценатка княгиня Мария фон Турн и Таксис, — но ги завършва едва през 1922 г., четири години преди смъртта си. Напомнящи плавното течение на античния хекзаметър или пък свободните стихове на Хьолдерлин, в тях доминира тревожното предчувствие. Действителността, която се олицетворява от образа на „страшните ангели“, потиска поета. Като че битието внезапно разкрива пред него истинските си, страшни глъбини.

Темата за художественото творчество като единствено съзидателно и спасително начало прозвучава с нова сила в последната книга на Рилке „Сонети към Орфей“. Това са петдесет и пет стихотворения, написани почти на един дъх, за три седмици, в изключителен порив на вдъхновение, през февруари 1922 г. Поетът се опива от жаждата за сетивно, езическо преживяване на природата, света и историята. Лайтмотивът „Песента е живот“ звучи с пълна мощ. Но този път той добива по-различен смисъл. Песента, изкуството,

музиката, орфичното начало е всъщност един друг живот, който Рилке иска да противопостави на живота на съвременното общество. Той се бои от цивилизацията, където шумът на машините все по-често заглушава чистия звук на човешкото сърце. Авторът на „Сонети към Орфей“ е един от първите европейски художници, прозрели в смисъла на техническия век с неговите безчовечни отношения, с отчуждението между хората и превръщането на човека в бездушен механизъм.

В образа на Орфей — последното превъплъщение на мисълта на Рилке за художника — има нещо дълбоко символично. Подобно на митичния тракийски чародей, поетът се мъчи да омагьоса зверовете на едно варварско общество. Той иска да превърне в музика ужасния грохот на машинната цивилизация, да върне човека към тайната на неговите корени, към бистрия извор на неговото древно начало. Годишите, които ни делят от смъртта на поета, доказаха, че тази задача е трудно осъществима... Но песните на Райнер Мария Рилке, този последен Орфей на европейската култура, остават едни от най-автентичните и проникновени страници в духовните търсения на нашия век.

Петър Велчев

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.